

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

2018, Yıl:6, Sayı:14

Geliş Tarihi: 12.08.2018

Kabul Tarihi:19.09.2018

Sayfa:198-217

ISSN: 2147-8872

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ AĞIZLARINDA TESPİT EDİLEN İKİLEMELER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Burak Telli*

Özet

İkilemeler iki sözcüğün çeşitli ilgilerle bir araya gelerek oluşturduğu sözcük gruplarıdır. Meydana gelişleri çeşitli şekillerde gerçekleşebilen ikilemeler teşekkülleri, cümle içerisindeki görevleri ve anlamsal özellikleri bakımından söz varlığımızın önemli unsurlarıdır. Ağızlar, mensubu bulunduğu dilin gerçek söz varlığının ortaya konması ve o dilin bütün zenginliklerinin tam olarak belirlenmesi bakımından çok kıymetli araştırma alanlarıdır. Bu sebeple ikilemeler, Türkiye Türkçesi ağızları içerisinde söz konusu yönleriyle incelenmesi gereken bir konu durumundadır. Ayrıca ölçünlü dilimizde bulunmayan pek çok sözcük ağızlarda karşımıza çıkabilmektedir. Bu sebeple ağızlarda bu sözcük gruplarının tespit edilmesi önemlidir.

Çalışmada öncelikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerden derlenmiş metinlerinden ikilemeler tespit edilmiştir. Bu tespit için öncelikle Derleme Sözlüğü taranmış ve bölge illeri adına kayıtlı ikilemeler belirlenmiştir. Sonrasında kitap ve lisansüstü tez düzeyinde yapılmış derleme çalışmaları taranarak bu çalışmalarda yer alan ikilemeler tespit edilmiştir. Söz konusu metinlerden derlenen ikilemeler seslerin değeri bozulmayacak şekilde ortak bir transkripsiyon alfabesine aktarılmıştır. Çalışmada tespit edilen ikilemeler alfabetik olarak sıralanmış ve tespit edilen ikilemelerin metin içerisindeki görevleri, teşekkül şekilleri başlıklar halinde incelenmiştir. Çalışma neticesinde ikilemelerin bölge ağzında

* Bu çalışma 2-4 Kasım 2017 tarihlerinde İnönü Üniversitesinde düzenlenen “**IX. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu**”nda sunulan aynı başlıklı sözlü bildirin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, <https://orcid.org/0000-0003-4924-9205>, E-posta: btelli46@gmail.com

hangi görevlerde kullanıldığı, hangi şekillerde teşekkül ettiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İkileme, Tekrarlar, Doğu Anadolu Bölgesi, Türkiye Türkçesi Ağzları, Türkçe.

AN EVALUATION RESEARCH ON REDUPLICATIONS AFORESAID IN EASTERN ANATOLIA REGION DIALECTS

Abstract

Reduplications are groups of words that are formed by combining two words. Reduplications are important elements of our vocabulary in terms of the formations that can be realized in various forms, their duties in the sentence and their semantic features. Dialects are very valuable research areas in terms of revealing the existence of the true language of the language in which they belong and of determining all the riches of that language. Therefore, reduplications, are an important issue to be examined by the relevant direction in their dialects in Turkish. Moreover, many words that are not available in our standard language can be confronted in the mouths. For this reason, it is important to identify these groups of words in the dialects.

In the study, firstly, the comparisons were made from the texts compiled from the illusions in the Eastern Anatolia Region. For this determination, the Dictionary of Compilation is firstly searched and the reduplications registered in the name of the territory are determined. Subsequently, compilation studies made at the book and postgraduate thesis level were scanned and the reduplications in these studies were determined. Comparisons of the voices compiled from the texts have been transferred to a common transcription alphabet so that the value of the voices will not be spoiled. The reduplication identified in the study were listed alphabetically and their tasks and formations in the text were examined under headings. As a result of the study, it has been determined which duties are used and formed in the regions of the districts.

Keywords: Reduplication, Repetitions, Eastern Anatolia Region, Turkey Turkish Dialects, Turkish.

Giri

kileme, aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ili kili olan, aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi ile oluşur. Kelime grubudur (Korkmaz, 2010: 123). Türkçe Sözlük'te ise "Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karışık olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması" şeklinde tarif edilmiştir (2011:1165).

Farklı dillerde de var olan ikileme, İngilizcede hendiadyoin; Almancada hendiadyoin, verdoppelung, zwillingsformen; Fransızca hendiadyoin ve redoublement, Osmanlıca

terkib-i ihtimali, atf-ı tefsiri, mühmelat terimleriyle kar ılanır (Hatibo lu, 1981: 9). kileme terimi için farklı ara tırmacılar farklı kaynaklarda *tekrarlar*, *tekrar grubu*, *yineleme*, *ikizleme* gibi terimleri de kullanmı lardır.

Söze ahenk kazandırmak, anlamı güçlü kılmak amacıyla Türkçenin her döneminde ikilemelerden istifade edilmi tir. kileme, yapısında barındırdı ı ses benzerli i ile söz konusu ahengi sa lamakta, anlam boyutuyla da sözün gücünü artırmakta ya da kendi varlı ı ile ba lı ba ına yeni bir anlam ortaya koymaktadır. Ortaya koydu u bu yeni anlam ise ikilemeyi aynı zamanda bir kelime türetme yolu haline getirmektedir. Yani ikilemeler aslında hem fonetik özelli i ile bir ahenk unsuru hem de yeni anlam meydana getirmesi bakımından ise adeta morfolojik bir özelli e sahip özel bir yapı durumundadır.

Vecihe Hatibo lu, ikilemelerin kendi içerisinde birtakım yapısal özelliklere sahip olmasını “Türk Dilinde kileme” isimli çalı masında u ekilde ifade etmektedir:

a. kilemeyi olu turan unsurlar arasındaki ses benzerlikleri bulunmaktadır:

- Ön seste benzerlik: *kı kıyamet, dü ün dernek vb.*
- Son seste benzerlik: *tuz buz, az buz vb.*

b. kilemelerdeki sözcükler arasında ünlü kuralları bulunmaktadır:

• Ayır sözcüklerden kurulan ikilemelerin ço unda özellikle yansımalarda birinci sözcü ün ilk hecesinde “a” sesi varsa ikinci sözcü ün ilk hecesinde “u” sesi bulunur: *arlı urtlı, zart zurt vb.*

• kilemeyi kuran sözcüklerden birincisinin ilk hecesinde özellikle kalın, düz, dar ünlü varsa bütün hecelerde ve öteki sözcükte de kalın, düz, dar ünlü bulunur: *sıkı fıki, ıvır zıvır vb.*

c. kilemelerde kalıpla ma özelli i vardır. Uzun yıllar birlikte kullanılan birkaç bakımdan kalıpla mı sözcüklerdir.

ç. kilemelerde sıra kalıpla ması söz konusudur. kilemeyi kuran sözcükler arasında sıra bakımından kesin bir kalıpla ma bulunmaktadır.

d. kilemelerde kalıpla manın sürdürülmesi özelli i bulunmaktadır.

e. kilemede kalıpla mayı perçinleyen etkenler

- kilemede az heceli sözcü ün öne geli i: *kör topal, don gömlek vb.*
- Ünlü ile ba layan sözcü ün önce geli i: *el pençe, ara sıra vb.*
- Türkçe sözcüklerin önce geli i: *kı kıyamet, eksik fazla, güçlü kuvvetli vb.*
- “b-“ veya “p-“ ile ba layan sözcüklerin sonra geli i: *orda burda, eski püskü vb.*

(Hatibo lu, 1981: 13-18)

kilemeler, Türkçenin yazılı kaynaklarından takip edebildi imiz kadarıyla her döneminde var olmu tur. Bu yönüyle ikilemeler Türkçenin önemli söz varlı ı unsuru olmu tur. Bu söz varlıklarının a ızlar içerisinde de orijinal örnekleri yer almaktadır. Bu sebeple ikilemelerin a ızlar içerisinde de tespit edilip incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla daha önce “ ç Anadolu Bölgesi A ızlarında Geçen kilemeler Üzerine Bir De erlendirme” ve “Güneydo u Anadolu Bölgesi A ızlarında Geçen kilemeler Üzerine Bir De erlendirme” adlı çalı malarımızı yayınlamı tık. Bu çalı mamızda ise Do u Anadolu Bölgesi a ızlarında geçen

ikilemeleri tespit etmeye çalıştık. Anadolu a ızları sınıflandırılırken elbette idari bölgeler de il, a ızlarda görülen birtakım fonetik ve morfolojik özellikler göz önünde bulundurulmaktadır. Çalışmamızı Do u Anadolu Bölgesi diye sınıflandırmamız bir a ız sınıflandırması olmayıp bu adlandırma çalışmamın sınırlılığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Leyla KARAHAN'ın "Anadolu A ızlarının Sınıflandırılması" adlı eserine göre "Do u Grubu A ızları" söz konusu co rafi bölgenin hemen hemen bütün idari sınırlarını kapsamaktadır. Bununla birlikte bu a ız grubu içerisinde Güneydo u Anadolu Bölgesinden Mardin, anlıurfa (Birecik ve Halfeti hariç); Karadeniz Bölgesinden Artvin ve bazı ilçeleri bu a ız grubu içerisinde yer almıştır (Karahan, 1996: 96). Bölgenin idari sınırları içerisinde yer alan ve bizim tarama yaptığımız kaynaklara ait il ve ilçelerin tamamı Do u Grubu A ızları içerisinde yer almaktadır.

Do u Anadolu Bölgesi a ızlarına ait çalışmaları taranırken bu çalışmalardan kitap ya da lisansüstü tez düzeyinde olanlar dikkate alınmıştır. Bulut'un "Türkiye Türkçesi A ızları Üzerine Çalışma Yapılmayan İl ve İlçeler" adlı çalışmasından anlaşıldığı üzere Do u Anadolu Bölgesi'nde söz konusu düzeyde çalışma çok fazla bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar ise genellikle lisans mezuniyet tezi şeklindedir (Bulut, 2013: 1142-1146). Bölgenin idari sınırları içerisinde 14 il bulunmaktadır. Bu illerden kitap ya da lisansüstü tez düzeyinde çalışma yapılmış olan 9 il (Malatya, Elazığ, Tunceli, Erzincan, Erzurum, Bitlis, Kars, Muş, Van) bulunmaktadır. Bu illere ait a ız metinlerinden tarama yoluyla toplam 520 adet ikileme tespit edilmiştir. Ayrıca Derleme Sözlüğü'nden söz konusu bölge illerinden derlenip kayda geçirilmiş 61 adet ikileme çalışmamıza eklenerek toplam 581 adet ikileme üzerinden değerlendirilmiştir. Bu toplam sayı elbette bölgenin ikileme şeklindeki tüm söz varlığı değildir. Yapılacak yeni çalışmalarla bu sayı daha da artacaktır.

Tespit ettiğimiz bu ikilemeler alfabetik olarak aşağıda sıralanmıştır:

a a a a (Erzn.)	akın akın (Mlt.)	a a yukarı (Mlt.)
adam a ıllı (Mlt.)	alaca bulaca (Erzn.)	a a ıyo arı (Elz.)
adda budda (Krs.)	alan talan (Mlt.)	ata ata (Elz.)
adım adım (Muş)	alıp alıp (Erzn.)	atar atmaz (Mlt.)
a aç ma aç (Elz.)	alla bulla (Mlt.)	atına matına (Elz.)
a ır a ır (Elz.)	allan tellen (Mlt.)	atlar matları (Krs.)
a ız a ıza (Krs.)	allo cillo (Mlt.)	aval tabal (Van)
a laye sızılaya (Muş)	almam malmam (Mlt.)	ayın uyun (Van)
a l ye a l ye (Erzn.)	alt üsd (Erzn.)	aynuz boynuz (Van)
a lıya a lıya (Elz.)	altun maltun (Krs.)	ayrı ayrı (Mlt.)
a lıyıp sızılıyıp (Elz.)	altün maltün (Elz.)	ba ba çe (Mlt.)
a li a li (Elz.)	amen zamen (Erzn.)	ba a ba a (Tun.)
a lir sızılır (Muş)	aradı maradı (Elz.)	baram baram (Tun.)
a zını burnunu (Tun.)	arcak durcak (Elz.)	basa basa (Mlt.)
a lım fikrim (Erzn.)	ar a ar aya (Elz.)	ba dan ba a (Erzn.)
a am a am (Tun.)	a a a yu arı (Krs.)	bele bele (Krs.)
aj susuz (Erzn.)	a a ıyo arı (Mlt.)	b le b le (Muş)

belik belik (Elz.)	çapa çapa (Mlt.)	da ı da ı (Mlt.)
b ılı ba ılı (Elz.)	çapa çapa (Van)	da i da i (Erz.)
benek benek (Btl.)	çar çar (Mu)	damadı mamadı (Mlt.)
beri beri (Erz.)	çat pat (Erzn.)	damla damla (Mlt.)
b yaz b yaz (Mlt.)	çatır çatır (Tun.)	dangul dungul (Elz.)
b yle b le (Mlt.)	çay may (Erzn.)	darı marı (Mlt.)
bir iki (Erzn.)	çayır çiman (Erz.)	darın darın (Elz.)
birer birer (Mlt.)	çayır çimen (Mlt.)	da torpa (Van)
bi mi (Tun.)	çeke çeke (Mlt.)	datlı datlı (Mlt.)
bol bol (Tun.)	çerez merez (Tun.)	davar mavar (Mlt.)
bolük bölüg (Van)	çerim çerim (Mu)	davarım mavarım (Erzn.)
bo bele (Elz.)	çerük çürük (Erzn.)	davarlar mavarlar (Tun.)
bögün yarın (Mlt.)	ç it ç it (Van)	davull mavull (Tun.)
bölük bölük (Mlt.)	çe ma me ma (Elz.)	day day (Erzn)
bölüm bölüm (Mu)	çı ıra çı ıra (Mlt.)	delik de ik (Mu)
böy k böy k (Erz.)	çı a çı a (Mlt.)	dene dene (Erz.)
brov brov (Erz.)	çıldır çıldır (Mlt)	dertli dertli (Erzn.)
bükiler bükiler (Krs.)	çingir çingir (Erzn.)	deste deste (Tun.)
ca ır ca ır (Mlt.)	çıra mira (Elz.)	devrüm devrüm (Erzn.)
cece cündüz (Erz.)	çirtık pirtık (Erzn.)	dımır dımır (Mlt.)
ceh ceh (I d.)	çifer çifer (Mlt.)	dingil mingil (Van)
cırt pırt (Mlt.)	çift çift (Mu)	dingir dingir (Erz.)
cıvık cıvık (Erzn.)	çift sürmeye mift sürmeye (Tun.)	dik dik (Erz.)
cicom cicom (Van)	çil çil (Elz.)	dikan dikan (Mu)
cil cil (Erzn.)	çitiyi çitiyi (Mlt.)	diken diken (Elz.)
cing cing (Krs.)	ço ço (Tun.)	di gatli di gatli (Elz.)
cirit mirit (Mlt.)	çola çocu uma (Krs.)	dilim dilim (Mlt.)
ciz miz (Mu)	çolı çocı (Erzn.)	diri diri (Elz.)
cünden cüne (Erz.)	çolu u çocu u (Mlt.)	diyar diyar (Mu)
ç çolu (Mlt.)	çolu çocu um (Krs.)	dobura dobur (Erz.)
ça a cücük (Mlt.)	çolu çocu (Mlt.)	do ridan do ri (Elz.)
ça a çocu (Mlt.)	çolu çocu (Van)	do uya do uya (Mlt.)
ça a çolu (Elz.)	çolu çocü um (Erzn.)	do tor mo torlar (Tun.)
ça asıynan çocu uynan (Mlt.)	çou çolu ları (Elz.)	dol dol (Mu)
çaka çaka (Elz.)	çul çapüt (Elz.)	dolana dolana (Erzn.)
çala çala (Tun.)	çul çay (Mlt)	dola a dola a (Elz.)
çaldı çırpdı (Mu)	çüfter çüfter (Tun.)	donu donu (Elz.)
çalı çeper (Erzn.)	çüt çüt (Mu)	dor udan dor uya (Tun.)
çalı çırpı (Tun.)	dad duz (Elz.)	dosde dü mane (Mu)
çalıp malmaya (Elz.)	dagi da i (Btl.)	doye doye (Mu)
çalı çalı (Erzn.)	da da (Erzn.)	dögi dögi (Tun.)
		döl dö (Erzn)

döndere döndere (Erzn.)	fısgı fücur (Btl.)	go a go a (Mlt.)
döne döne (Mlt.)	filan filan (Elz.)	ol ola (Elz.)
döni döni (Elz.)	fotıra fotıra (Erzn.)	gol gole (Mu)
dört be (Erzn.)	gaba gaba a (l d.)	gona gona (Mlt.)
dövü e dövü e (Erzn.)	gabe seba (Erzn.)	oni om i (Erzn.)
döwdüler möwdüler (Erzn.)	adınlar madınlar (Elz.)	onum om u (Erzn.)
duman duman (Mlt.)	a dim a alı (Erzn.)	onu a onu a (Tun.)
dura dura (Van)	anım manım (Erzn.)	op op (Erzn.)
durnalar durnalar (Mu)	apı apı (Erzn.)	opbur opbur (Erzn.)
duta duta (Elz.)	arda ina marda ina (Erzn.)	gor gom u (Mlt.)
dü ün da kala (Mlt.)	arı uru (Erzn.)	oza moza (Elz.)
dü er gahar (Elz.)	arı arı (Mlt.)	göçe göçe (Mlt.)
dü üne dü üne (Krs.)	ar ı ar ıya (Elz.)	görir görmez (Mu)
düzüm düzüm (Erz.)	ar u ar uya (Elz.)	görür görmez (Erzn.)
ebe mebe (Mlt.)	gatar gatar (Elz.)	göz göz (Mu)
ebrüm ebrüm (Mu)	g ce gündüz (Mlt.)	unda lı munda lı (Elz.)
edepli edepli (Mu)	gece günüz (Krs.)	uru uru (Erzn.)
efendimi mefendimi (Elz.)	gedik gedik (Mlt.)	guvetli guvetli (Mlt.)
efil efil (Erz.)	geh geh (Mlt.)	uzu muzı (Erzn.)
ekin mekin (Mlt.)	gel g t (Elz.)	güççük güççük (Mlt.)
el ele (Mu)	gelir gelmez (Erzn.)	güldük müldük (Erzn.)
elbise melbise (Elz.)	gendi endine (Erz.)	güle güle (Mlt.)
le b le (Elz.)	gendü gendüye (Erzn.)	gümbür gümbür (Erzn.)
elemez melemez (Erz.)	gere gere (Mlt.)	güne güne (Btl.)
elma melma (Erzn.)	gerip gerip (Mu)	günüz günüz (Mlt.)
endek döndek (Tun.)	get gel (Mlt.)	güzel güzel (Tun.)
esger le ger (Erz.)	g tme m tme (Erzn.)	hadsüz hesapsuz (Elz.)
e giyalı me giyalı (Krs.)	geze geze (Erzn.)	albur alat (Elz.)
e ya me yayı (Krs.)	gezir gezir (Mu)	halla halla (Elz.)
eva meva (Erzn.)	gıcır gıcır (Mlt.)	hama hama (Elz.)
eyle eyle (Mlt.)	gıdım gıdım (Erzn.)	aman aman (Erzn.)
fa ır fı araya (Elz.)	ınasını minasını (Erzn.)	ane ane (Mu)
fakir fukaraya (Mlt.)	ıra ıra (Elz.)	hankır hankır (Mlt.)
falan filan (Elz.)	ırıla ırıla (Erzn.)	harıl harıl (Mlt.)
fani fani (Mu)	ırmızı ırmızı (Erzn.)	arul arul (Mu)
fe ir fi ere (Erz.)	gırpil tökül (Btl.)	ha ır ha ır (Mu)
fık fık (Erz.)	gıvır zıvır (Elz.)	hay hay (Elz.)
fı ır fı ır (Erzn.)	gide gele (Van)	hay huy (Van)
fır fır (Tun.)	gidir gidir (Mu)	elbür elbür (Btl.)
	gidiyem gidiyem (Van)	hele hele (Mu)
	gilan gilan (Mu)	heman heman (Elz.)

hemen hemen (Mlt.)	idor idor (Mu)	nus a mus a (Elz.)
heneg meneg (Erzn.)	kımıl kımıl (Mlt)	odun modun (Erzn.)
enek enek (Btl.)	kır elli (Mlt.)	o lanla mo lanla (Mlt.)
hımbır hımbır (Mlt.)	kırtık kırtık (Mlt)	o uya o uya (Erzn.)
ır ır (Mlt.)	kıs pıs (Elz.)	olsa olsa (Erzn.)
ır ır (Tun.)	kıssalı kıssalı (Mlt.)	olu olu (Elz.)
ırıl ırıl (Krs.)	kıtır kıtır (Elz.)	olur olmaz (Erzn.)
hırt hu ur (Erzn.)	kom kom u (Mlt.)	ot bot (Krs.)
ıtır ıtır (Btl.)	koni kom u (Mlt.)	ot mot (Erzn.)
ızlı ızlı (Elz.)	ko e ko e (Mu)	oya oya (Erzn.)
ocalara mocalara (Elz.)	köç köç (Van)	oynaya oynaya (Elz.)
oplıya oplıya (Elz.)	kömlek memlek (Mlt.)	oynıya oynıya (Elz.)
o be (Elz.)	köpür köpür (Tun.)	oynuya oynuya (Mlt.)
hotozlı hotozlı (Mlt.)	kötü kötü (Erzn.)	oyum oyum (Van)
höllük höllük (Erzn.)	köv köy (Elz.)	oyunlu moyunlu (Mu)
hüköre hüköre (Mu)	kuçu kuçu (Erz.)	oyün moyün (Erzn.)
ılgıt ılgıt (Erzn.)	urt u (Tun.)	ölür mölür (Elz.)
ılınur ılınmaz (Erzn.)	kut kut (Mu)	öpcek öpcek (Elz.)
ıpıl ıpıl (Elz)	kütüledi kütüledi (Mlt.)	öptüm möptüm (Elz.)
ı ı lanır ı ı lanmaz (Tun.)	küçük küçük (Mlt.)	ötekine berikine (Erzn.)
için için (Tun.)	küp küp (Mlt.)	par par (Mlt.)
ifa ifa (Mu)	kürün kürün (Mlt.)	para mara (Erzn.)
i ne mi ne (Erzn.)	lap lup (Erz.)	para mara (Erzn.)
iki er iki er (Mlt.)	lo anta mo anta (Elz.)	parça kesek (Elz)
illa milla (Krs.)	lüle lüle (Ard.)	parça parça (Erzn.)
inek minek (Mu)	malı mülkü (Elz.)	parça parça (Krs.)
iri iri (Mlt.)	malını mülkini (Erzn.)	parçe parçe (Mu)
kala kala (Mlt.)	mayıl mayıl (Van)	parıl parıl (Mlt.)
kani kani (Mlt.)	mehle mehle (Elz.)	pa a pa a (Mu)
kapa kapa (Van)	melil melil (Mlt.)	pat pat (Erzn.)
kapı kapı (Mlt.)	melül mehsün (Elz.)	pay pay (Elz.)
kartı martı (Elz.)	melül mesül (Elz.)	pel pel (Mlt)
kat kat (Mlt.)	menem menem (Van)	perçem perçem (Btl.)
keç keç (I d.)	mıyıl mıyıl (Mlt.)	peren peren (Van)
keker keker (Mlt.)	miner miner (Btl.)	pet pet (Mlt)
keklük meklük (Elz.)	mini mini (Mlt.)	pırıl pırıl (Elz.)
kendi kendine (Mu)	möyünnü möyünsüz (Erzn.)	pıt pıt (Mlt.)
kendü gendümü (Tun.)	mum mum (Erzn.)	piça miça (Erzn.)
kesdük mesdük (Erzn.)	mutli mesut (Mu)	pine pine (Mlt)
ketir kütür (Van)	namusa mamusa (Tun.)	pisenk pisenk (Mlt)
kıdı kıdı (Erzn.)	neçe neçe (Mlt.)	posda posda (Erzn.)
		pöt pöt (Mlt.)

puç puç (Erz.)	angur ungur (Mlt.)	topu topu (Erzn.)
püsen püsen (Mlt)	ap ip (Elz.)	torladı topladı (Erzn.)
püsgül püsgül (Van)	ar ar (Mlt.)	torlir toplir (Krs.)
rang rung (Btl.)	ar iler mar iler (Erzn.)	toza toza (Erzn.)
sabur subur (Mlt.)	le b le (Erzn.)	tulu tulu (Elz.)
sa de solde (Mu)	erefi anı (Erz.)	tumara mumara (Tun.)
sa ımı soyumu (Krs.)	ert ürt (Krs.)	tumbul tumbul (Van)
salını salını (Erzn.)	öla böla (Elz.)	türlü türlü (Tun.)
sallanı sallanı (Mlt.)	öle böle (Erzn.)	ucuz ucuz (Mu)
salliya salliya (Van)	undan bundan (Erzn.)	ufa ufa (Mlt.)
sata sata (Elz.)	ura bura (Mlt.)	ufa tefek (Mlt.)
sa dı ma dı (Erzn.)	uram buram (Erzn.)	ufa tefek (Tun.)
sa dım ma dım (Erzn.)	urda burda (Elz.)	ufa ufa (Mlt.)
saura saura (Tun.)	urdan burdan (Tun.)	ufak tefek (Krs.)
segürde segürde (Erzn.)	urıya burıya (Erzn.)	ufak ufak (Mu)
senem senem (Van)	ta ta (Elz.)	un mun (Erzn.)
ses seda (Elz.)	ta top (Elz.)	usul usul (Erzn.)
sı a sı a (Mlt.)	ta ılımızı ma ılımızı	u ak dev ek (Erzn.)
sı ılı sı ılı (Mlt.)	(Krs.)	uzun uzun (Erz.)
sı i sı i (Mu)	ta ta (Elz.)	üç dört (Mu)
singıl singıl (Erzn.)	tak tak (Mu)	ürütbe mürütbe (Krs.)
sıra sıra (Btl.)	ta ır tu ur (Erzn.)	ü be (Erzn.)
sica sica (Mlt.)	ta ır tu ur (Tun.)	ü dört (Krs.)
sile sile (Elz.)	ta ur tu ur (Elz.)	ü p (Erzn.)
sini sini (Elz.)	tane tane (Erzn.)	üzüm müzüm (Tun.)
sini sini (Mlt.)	tan ur tun ur (Erzn.)	vallah billah (Mu)
sini sini (Mu)	tapur tupur (Erzn.)	v n v n (Erzn.)
siya siya (Elz.)	teçer teçer (Erz.)	vangır vangır (Mlt)
sora sora (Erz.)	tek tek (Mu)	vara vara (Erz.)
sorgu sual (Mu)	te tu (Erzn.)	varır varmaz (Mlt.)
sor i sual (Erz.)	tek tük (Erzn.)	vay vay (Elz.)
söli söli (Elz.)	tek tük (Tun.)	vay vay (Erzn)
söliya söliya (Elz.)	teker teker (Tun.)	v l yet v l yet (Erzn.)
söliye söliye (Elz.)	tepe ta la (Erzn.)	vıdır vıdır (Mlt.)
suvarı muvarı (Erzn.)	terbiyeli terbiyeli (Mu)	vıkır vıkır (Erzn.)
suya muya (Mlt.)	terli terli (Btl.)	vız vıza (Van)
südün müdün (Elz.)	te te (Erzn.)	vici vici (Mlt.)
süri süri (Elz.)	t z t z (Elz.)	vizite mizite (Tun.)
ak ak (Mu)	tı lım tı lım (Elz.)	vura vura (Elz.)
a a u a (Van)	tingır mingır (Elz.)	vura vura (Van)
a ır akgır (Erzn.)	tıpı mıpı (Mu)	vure vure (Mu)
a ır a ır (Elz.)	top top (Tun.)	ya lı ma lı (Mlt.)

ya a paça (Erzn.)	yava yava (Van)	yolcuyu molcuyu (Erzn.)
yalvara yalvara (Erz.)	yave yave (Erzn.)	yuma yuma (Mlt.)
yalvardı malvardı (Elz.)	yayan yapılda (Elz.)	yumrukliye yumrukliye (Mlt.)
yalvare ya ar (Elz.)	yayıla yayıla (Btl.)	(Mlt.)
yalvarıy ya arıy (Erzn.)	yayın çayın (Mlt)	yurmu yurmu (Erzn.)
yan yana (Tun.)	yediden yetmi e (Erz.)	yuvarla yuvarla (Mlt.)
yana yana (Van)	yel yeperek (Elz)	yüzünü müzünü (Mlt.)
yane yane (Mu)	y le y le (Elz.)	yüzzük müzzük (Mlt.)
yapı mapı (Erzn.)	yeme i m megi (Erzn.)	zari zari (Van)
yarami yarami (Mu)	yer yer (Mlt.)	zevalli zevalli (Erz.)
yasa masa (Elz.)	yeter yeter (Mu)	zingır zingır (Mlt.)
yassı yassı (Mlt.)	yıldır yıldır (Mlt)	zoga zoga (Mlt.)
yata mata (Erzn.)	yite yite (Mlt.)	

1. Kurulu u Bakımından kilemeler

1.1. Aynı Sözcü ün Tekrarı le Kurulan kilemeler

Aynı sözcü ün tekrar edilmesi ile kurulan ikilemelerdir. Bu yapıdaki ikilemeler Do u Anadolu a ızlarında en sık görülen ikilemelerdir. Bu tür ikilemeler buldukları cümleye abartma, peki tirme ve ço altma gibi anlamlar katmakta olup bölge a zından derlenmi birtakım cümlelerde u ekilde kullanılmaktadır:

Bir adam oturmu *kötü kötü* dü ünüyi. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 251)

Yan yan kendisi kaçma a te ebbüste bulundu. (Elz., Elz. Yör. A z. Der., 78)

Yumah yumah birahırırh damın üstüne. (Mlt.), (Mlt. İli Ağz., 249)

Ga ı ga ı ya ister. (Krs.), (Do . l. A z. Derl., 158)

Bu gapidan *teçer teçer* alırsız. (Erz.), (Do . l. A z. Derl., 200)

1.2. E Anlamlı Sözcüklerin Tekrarı le Kurulan kilemeler

Aynı anlama sahip iki kelimenin birlikte kullanılmasıyla meydana gelen ikilemelerdir. Do u Anadolu Bölgesi a ızlarından derlenmi metinlerde bu ekil yapılan ikileme örne i sınırlıdır. Bu tür ikilemelerin cümle içerisindeki kullanımlarından bazıları u ekildedir:

O günden sonra herkes *mutli mesut* ya amı . (Mu), (Mu Mrk. A z., 118)

Giderken *çayır çimenni* yere geliller. (Mlt.), (Gd u. l. A z. Der., 21)

Asbablarını *fakir fukaraya* da ıdırlar. (Mlt.), (Mlt. li A z., 275)

Nene ben bu gadar *malı mülkü* ner bıra am. (Elz.), (Elz. Yör. A z. Der., 92)

1.3. Zıt Anlamlı Sözcüklerin Tekrarı le Kurulan kilemeler

Kar ıt anlamlı iki sözcü ün birlikte kullanılması ile kurulan ikilemelerdir. Kar ıt anlamlı kelimelerden olu an ikilemeler genellikle açıklanması istenilen kavramın sınırlarını belirler

(Hatibo lu 1972: 59). Anlamca zıt iki kelimenin birlikteli i genellikle söz konusu iki kelimenin anlamca ortalaması bir anlam meydana getirmekle birlikte Do u Anadolu Bölgesi a ızlarında genellikle süreklilik anlamı vermi tir. Bu anlamda kullanılan ikilemelerden bazıları unlardır:

Birbirlerine *get gel* akrabalık hısımlılı o biçim. (Mlt.), (Mlt. li A z., 259)

Gen lermen *dü er ga ar* yer içerdi. (Elz.), (Elz. Yör. A z. Der., 58)

dosde dü mane gar i yavrum unutma meni. (Mu), (Mu Mrk. A z., 240)

brıh lüle; ala vere; *gide gele* (Van), (And. l. A z. Der., 44)

1.4. Yakın Anlamlı Sözcüklerin Tekrarı le Kurulan kilemeler

Yakın anlamlı iki sözcü ün birlikte kullanılmasıyla meydana gelen ikilemelerdir. Bu yapıdaki ikilemelerde ço u zaman ikilemenin iki unsuru arasında ses benzerli i de bulunmaktadır. Ayrıca bu ikileme yapısında peki tirme anlamı ön plandadır. Bölge a ızlarından derlenmi metinlerden tespit edilmi bazı örnekler unlardır:

Niye bele melül mehsün gezersin. (Elz.), (Gd u. l. A z. Der., 86)

Yane ses seda yo . (Elz.), (Keb. Bas. Ve A n. Yör. A z., 93)

Ba ba çe yeme için ekiyeler. (Mlt.), (Mlt. li A z., 261)

Gece günüz a lıyıp sızıyıp Allahım ruhumu al. (Elz.), (Gd u. l. A z. Der., 102)

1.5. Yansıma Sözcüklerle Kurulan kilemeler

Zeynep Korkmaz, *yansılama* olarak adlandırdı ı yansıma kelimeleri “Do adaki insan dı ı canlı ve cansız varlıkların çıkardı ı ses ve gürültüleri taklit yolu ile yansıtan sözler” olarak tarif etmi tir (Korkmaz, 2010: 240). Yansıma kelimelerle yapılan ikilemeler cümleye genellikle abartma, güçlendirme, peki tirme anlamları katmaktadır. Bu tür ikilemelerin cümle içerisindeki kullanımlarından bazıları u ekildedir:

Ta ta çı ler yuharı. (Elz.), (Elz. Yör. A z. Der., 61)

Gıcır gıcır ediyi at zayıf ya. (Mlt.), (Mlt. li A z., 349)

Merdivenlerden a a ı ta ır tu ur endiriyi. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 255)

Odun toplerler tak tak (Mu), (Mu Mrk. A z., 125)

1.6. Biri Anlamlı Di eri Anlamsız ki Sözcü ün Tekrarı le Kurulan kilemeler

Biri anlamlı di eri anlamsız iki sözcü ün birlikteli inden meydana gelir. Bu sözcüklerin ikileme içindeki sırası bir kurala ba lı de ildir. kilemenin do al yapısı içerisinde bu sıralama kendili inden olu ur. Tek ba ına anlamsız olan sözcük, ikileme yapısı içerisinde di er sözcü ün anlamına katkı sa lar. Do u Anadolu Bölgesi a ızlarında bu ekilde kurulan ikilemelerden bazıları cümle için u ekilde geçmi tir:

Biraz ufa tefek getirin. (Krs.), (Krs. Yrl. A z. Cml. ve Cml. Yap.,188)

a a u a verdi; oldi o. (Van), (And. l. A z. Der., 23)

Gor gom u toplanır yüzüaçılır. (Mlt.), (Mlt. li A z., 311)

Tek tük o zaman, le geli. (Tun.), (Çm . Prt. Ve Hzt. Yör. A z., 173)

Çolı çocı hep içindeyik. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 239)

1.7. Her kisi de Anlamsız ki Sözcü ün Tekrarı le Kurulanlar

Tek ba larında anlamı olmayan iki kelimenin birlikte kullanılmasıyla bir anlam kazandıkları ikileme yapısıdır.

ap ip gendının öğündaki yeme i ıralın öğüne veri. (Elz.), (Keb. Bas. Ve A n. Yör. A z., 112)

O lum o da allo cillo gonu uyo. (Mlt.), (Mlt. li A z., 264)

Üce da ba ında gar baram baram. (Tun.), (Gd u. l. A z. Der., 126)

1.8. Sözcüklerin Olumlu Ve Olumsuz ekilerinin Birlikte Kullanılması le Kurulan kilemeler

Genellikle *isim+II isim+sIz* ekinde kurulan bu ikileme yapısı, bölge a ızlarında sadece bir örnekte tespit edilmiştir. Aynı ikileme yapısı, ç Anadolu ve Güneydo u Anadolu Bölgesi a ızlarında *fiil-(A)r fiil-mAz* ekinde kar ımıza çıkmıştır (Yavuz ve Telli, 2013: 393; Telli, 2017: 142).

Möyünnü möyünsüz aradan a dı. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 307)

1.9. Sayılarla Kurulan kilemeler

Sayılarla kurulan ikilemelerdir. Bu ekinde kurulan ikilemelerde, ikilemenin unsurları ek almamı yalın halde sayılardan oluşuyorsa o ikileme yapısı bulundu u cümleye bir belirsizlik anlamı vermektedir. kilemenin unsurları üle tirme sayı sıfatı eki almı lar ise de bu durumda da cümleye netlik, belirlilik anlamı kazandırmaktadır. Bu farklı anlam durumları a a ızdaki cümlelerde de görülmektedir:

Ü be sene galduhdan sora, geldiler. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 249)

Ba ından geçeneri *birer birer* anladır. (Mlt.), (Gd u. l. A z. Der., 22)

Be altı a a adını saydı. (Krs.), (Do . l. A z. Topl., 147)

1.10. Ses De i imine U rayarak Kurulan kilemeler

1.10.1. kinci Kelimenin Ön Sesinin Tamamen De i mesiyle Kurulan kilemeler

kileme yapısı içerisinde aslında birbirinin aynısı olan iki sözcükten ikincisinin ilk sesinin genellikle de “m” sesine dönüşmesi ile kurulan ikilemelerdir. Bu ekinde kurulan ikileme yapısında ikilemenin iki unsuru da ünsüz ile ba lıyor ve ikilemenin unsurları e heceli sözcüklerden oluşuyorsa ikilemenin unsurlarının sıralamasında ünsüz dizisine bakılması gerekmektedir. Hangi unsurun ünsüzü alfabede önce geliyorsa o unsur ilk sırada gelmektedir (Tuna, 1986: 228) Bölge a zında bu yapıda tespit edilen ikilemelerde - istisnalar olmak kaydıyla - Tuna'nın bu kuralı ço u örnekte görülmektedir.

Çünkü benim *davarım mavarım* yo . (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 225)

Cirit mirit oynarlardı. (Mlt.), (Mlt. li A z., 299)

Davull mavull oynarlar. (Tun.), (Çm . Prt. Ve Hzt. Yör. A z., 238)

eherin içına lo anta mo anta der iken. (Elz.), (Keb. Bas. Ve A n. Yör. A z., 108)

1.10.2. kinci Kelimeye Ses lavesi Yapılarak Kurulan kilemeler

Bu ikileme yapısı ünlüyle ba layan sözcüklerden meydana gelmektedir. kilemenin ikinci unsurunun önüne ses ilavesi yapılarak yapı meydana getirilir. Bu ikileme yapısında ikilemenin unsurlarından biri ünlü di eri ünsüz ile ba ladı ndan Osman Nedim TUNA'nın "Türkçenin Sayıca E Heceli kilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabiî Bir Ünsüz Dizisi" makalesinde belirtti i gibi ünlü ile ba layan unsur ilk sırada gelir (Tuna, 1986: 228).

E ya me yayı çı artdı içinden. (Krs.), (Krs. Yrl. A z. Cml. ve Cml. Yap.,186)

Sona da *üzüm müzüm* ddökerlerdi. (Tun.), (Çm . Prt. Ve Hzt. Yör. A z., 217)

Eva meva getmem. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 355)

Esgiden bele *illa milla* bi ey bilmezlermi . (Krs.), (Krs. Yrl. A z. Cml. ve Cml. Yap., 208)

Not: A a ıdaki örnekte farklı bir ses ilave durumu bulunmaktadır. kilemenin standart Türkiye Türkçesindeki ekli *Allah Allah* iken Elazı a zında söz konusu ikilemenin kelimeleri arasındaki ulamanın da etkisiyle kelime sonundaki *h* sesi kelimenin ba ına eklenerek *halla halla* ekline dönüşü mü tür.

E neraya gidam yav *halla halla* bu gece. (Elz.), (Keb. Bas. Ve A n. Yör. A z., 144)

1.11. Kelimelere Çe itli Ekler Getirilerek Kurulan kilemeler

1.11.1. Aynı Kelimeye Hal Ekleri Getirilerek Kurulan kilemeler

Bu tür ikilemelerde ikilemeyi kuran kelimeler aynı kelimeler olup bu kelimelere türlü hal ekleri getirilerek ikileme yapısı kurulur. kilemeyi kuran kelimelerden bazen her ikisi de hal eki alır, bazen de ikilemenin sadece bir unsuru hal eki alır.

Dor udan dor uya Emerikaya getmek yasadı idi. (Elz.), (Gd u. l. A z. Der., 81)

Ba dan ba a dü meli heç açılmıy. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 395)

Cünden cüne artar em ile derdim. (Erz.), (Do . l. A z. Der., 190)

indi *ol ola* ta ıllar. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 345)

1.11.2. +sIz/+sUz Olumsuzluk Eki Alarak Kurulan kilemeler

Bu yapıda kurulan ikilemeleri Hatibo lu "ayrı kök veya gövdeden "-siz" ekiyle kurulan ikilemeler" olarak tarif etmektedir (Hatibo lu, 44). Bölgeye ait taradı ımız metinlerde bu yapıda bir örnek tespit edilmi tir:

Atı asgeri serveti *hadsüz hesapsuz*. (Elz.), (Elz. Yör. A z. Der., 92)

1.11.3. Zarf Fiil Ekleri Getirilerek Kurulan kilemeler

Fiillere birtakım zarf fiil ekleri getirilerek kurulan ikilemelerdir. Bu zarf fiil ekleri *-a/e*, *-ıp/ip* ya da *-r...maz/mez* ve bölge a zında kullanılan *-ı/-i'dir*. Bu ekilde kullanılan ikilemeler cümleye abartma, tezlik, peki tirme gibi anlamlar katmı tır.

Vura vura a ayı öldüri. (Elz.), (Elz. Yör. A z. Der., 60)

Yüküm a ır da *gona gona* giderim. (Mlt.), (Mlt. li A z., 277)

ız ız görür görmez bu ız bu da a 1 olyi. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 251)

Sallanı sallanı suya g den gız. (Mlt.), (Gd u. l. A z. Der., 55)

Zarf fiil ekleriyle kurulan ikilemelerden bir kısmı da *-dl,-dU/-All* eklerini alarak meydan gelmi tir. Bu yapıdaki ikilemelerde birinci unsur bilinen geçmi zaman kip ekini, ikinci unsur ise *-All* ekini almaktadır. Bu yapıda kurulmu ikileme örne i taradı ımız metinlerde bir adet tespit edilmi tir.

Ben a dım a alı le harp durumları görmedim (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 356)

1.12. Bir Kurala Ba lı Olmaksızın Kurulan ikilemeler

Bazı ikileme yapılarında ikilemeyi olu turan kelimeler arasında do rudan bir ilgi kurulamamaktadır.

Elini ati, da torpa beraber galdiri (Van), (And. l. A z. Der., 3)

Ama b le *tepe ta la g* diy. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 291)

Bir çüçüçük mil da i dolanır *da i da ı* (Erz.), (Do . l. A z. Topl., 188)

Örneklerden hareketle *tepe tahla* ikilemesi için öyle bir ili ki kurulabilir: Takla, tepe üstü çevrilme durumu oldu u için anlamca birbirini tamamlayan iki durum söz konusudur. Bu sebeple bu ikilemenin olu umunda böyle bir ba lantı bulunmaktadır.

Da da ikilemesinde ise ikilemenin unsurları büyüklük ve çokluk anlamları ile bir araya gelmi tir. *Da* , büyüklü ü; *da* ise çoklu u kar ılamaktadır. Bu anlamlardan hareketle iki kavramın birlikteli i “Abartı miktarda sayıca fazla olma” anlamı kazanmı tır. Ayrıca iki kelime arasındaki ses benzerli i ve ses sayısı bakımından benzerlik olması ikileme kurulmasına imkan vermektedir. *Da* ve *ta* kelimeleri ikileme kurduklarında her iki kelime de gerçek anlamlarının tamamen dı na çıkarak birlikte yeni anlamlar kazanmaktadır.

2. Sözcük Türü Bakımından ikilemeler

2.1. sim Görevinde Kullanılan ikilemeler

Bölge a zında isim görevinde kullanılan ikileme örne i oldukça fazla bulunmaktadır. Bu örneklerden bazıları unlardır:

adılar madınlar a lama a ba ladı. (Elz.), (Elz. Yör. A z. Der., 74)

Çünkü benim davarım mavarım yo . (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 225)

Pirinç pilavı zalata yapılıyı *dü ün da kala* oluyu. (Mlt.), (Mlt. li A z., 267)

Sa imi soyumu tahrib ettim. (Krs.), (Krs. Yrl. A z. Cml. ve Cml. Yap.,179)

2.2. Sıfat Görevinde Kullanılan kilemeler

Do u Anadolu Bölgesi a ızlarında sıfat görevinde kullanılan çokça ikileme örne i tespit edilmi tir. Bölge a zında tespit edilen ikilemelerin en fazla kullanıldı ı üçüncü sözcük türüdür.

Küçücük küçücük ta lar. (Elz.), (Keb. Bas. Ve A n. Yör. A z., 135)

Böyük böyük bir fı gı yi ili. (Erz.), (Do . l. A z. Derl., 186)

Ufa ufa kurtçuklar tahsil olur. (Mlt.), (Mlt. li A z., 266)

Onnar dört be gi iler. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 237)

Bele ufah tefek hırsızlı ınan idara yapamiyim. (Mlt.), (Gd u. l. A z. Der., 15)

2.3. Zarf Görevinde Kullanılan kilemeler

Do u Anadolu Bölgesi a ızlarında geçen ikilemelerin en fazla kullanıldı ı sözcük türü zarftır. Tüm ikilemelerin hemen hemen yarısı zarf görevinde kullanılmı tir.

2.3.1. Durum Zarfı Görevinde Kullanılan kilemeler

Zarf görevi ile kullanılan ikilemelerin büyük bir kısmı durum zarfı olarak kullanılmı tir. Bölge a zında bu görevde kullanılan ikilemelerden bazıları unlardır

Pencereden mayıl mayıl bahan gız. (Van), (And. l. A z. Der., 44)

Evlerine kader *vure vure* getirmi ler. (Mu), (Mu Mrk. A z., 128)

Hemen *ya a paça* o lanı du ıp atıylar. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 252)

Onlar gelip fil suaraca lar *teker teker*. (Tun.), (Gd u. l. A z. Der., 122)

2.3.2. Zaman Zarfı Görevinde Kullanılan kilemeler

Bu görevde kullanılan ikilemelerden bazıları unlardır:

Geli *g ce gündüz* bu. (Elz.), (Keb. Bas. Ve A n. Yör. A z., 98)

Neyise o *günüz günüz* oruya geldik. (Mlt.), (Mlt. li A z., 373)

Beni bö ün yarın asarlar dedi. (Mlt.), (Mlt. li A z., 243)

2.3.3. Miktar Zarfı Görevinde Kullanılan kilemeler

Bölge a zında bu görevde kullanılan ikilemelerden bazıları unlardır:

Allah *kani kani* rahmet eylesin. (Mlt.), (Mlt. li A z., 316)

Çoh çoh selam söyle. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 246)

Bu *bol bol* akçada a gedy. (Mlt.), (Mlt. li A z., 332)

Gidin, kötekden biraz *ufak tefek* getirin. (Krs.), (Krs. Yrl. A z. Cml. Ve Cml. Yap., 188)

2.4. Zamir Görevinde Kullanılan kilemeler

Zamir görevinde kullanılan ikileme fazla olmamakla birlikte bölge a zında bu görevde kullanılan ikilemelerden bazıları unlardır:

Fılan filan geldi (Elz.), (Elz. Yör. A z. Der., 73)

Fetiyeden galdıh, *ura bura* Sivas'a dü tük. (Mlt.), (Mlt. li A z., 243)

Gurbete *urıya buriya*, yahut bi ey sahibi olamazlar. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 351)

Ekme isdiyeler *undan bundan*. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 328)

2.5. Fiil Görevinde Kullanılan kilemeler

Bölge a zında tespit edilen ikilemelerden bir kısmı fiil görevinde kullanılmaktadır. Bu fiiller çe itli kip ekleri ile çekime girerek cümlede yüklem göreviyle kullanılmı lardır. Bu tür ikileme örne i çok fazla bulunmamaktadır.

Sa dım ma dım i de birez para mara azandı . (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 329)

Getdim, *öptüm möptüm*. (Elz.), (Keb. Bas. Ve A n. Yör. A z., 89)

Kadın gelir ba irki bunlar *a lir sızlır*. (Mu), (Mu Mrk. A z., 160)

Y ter y ter yazı mene. (Mu), (And. l. A z. Der., 82)

Gen lernen *dü er gahar* yer içerdi. (Elz.), (Elz. Yör. A z. Der., 58)

Çolı nın çocı nın ırızgını *torladı topladı*. (Erzn.), (Erzn. Yör. Ve A z., 239)

2.6. Ünlem Görevinde Kullanılan kilemeler

Bölge a ızlarında ünlem görevinde kullanılan üç ikileme tespit edilmi tir. Bu görevde kullanılan ikilemelerin tamamı Elazı a zına ait metinlerde geçmektedir.

E neraya gidam yav *halla halla* bu geca. (Elz.), (Keb. Bas. Ve A n. Yör. A z., 144)

vallah billah ganber ben bilerzük çaldurdum. (Elz.), (Elz. Yör. A z. Der., 45)

hay hay demi anı b le irindir. (Elz.), (Elz. Yör. A z. Der., 61)

SONUÇ

Do u Anadolu Bölgesi idari sınırları içerisinde 14 il bulunmaktadır. Bu illerden Bitlis, Elazı , Erzincan, Erzurum, Kars, Malatya, Mu , Tunceli ve Van illeri a ızlarından derlenmi metinlerin bulundu u kitap ve lisansüstü tezler taranarak 520 adet, Derleme Sözlü ü'nden ise bu illerden farklı olarak I dır ve Ardahan illeri de dahil olmak üzere toplam 61 ikileme tespit edilmi tir. Çalı mamızda taranan tüm kaynaklardan toplam 581 adet ikileme tespit edilmi olup bu ikilemeler üzerinde birtakım de erlendirmeler yapılmı tır. Bölgenin di er illeri A rı, Bingöl ve Hakkari a ızlarından derlenmi kitap ya da lisansüstü tez düzeyinde çalı ma bulunmadı ndan, ayrıca Derleme Sözlü ü'nde de bu illere ait ikileme tespit edilemedi inden bu illere ait ikileme örne i çalı mamıza eklenememi tir.

Çalı mamızda tespit edilen ikilemelerden bir kısmı standart Türkiye Türkçesinde varlı ndan haberdar oldu umuz ikilemeler olup bir kısmı ise bölgenin a ız özelliklerine göre ses de i ikilikleri

göstermi ikilemelerdir. Bir bölümü de yazı dilinde olmayıp bölgenin konuşma dilinde var olan sadece yöresel kökenli ikilemelerdir.

Tespit edilen 581 ikilemenin bölge illerine göre dağılımı şu şekildedir: Ardahan 1, Bitlis 14, Elazığ 108, Erzincan 127, Erzurum 30, Kars 25, Malatya 135, Muğla 61, Van 31. Bölge açısından en fazla ikileme örneği Malatya, en az ikileme örneği ise Ardahan ilinden tespit edilmiştir. Bu verilerin oluşmasında sadece o ilin ikileme söz varlığı değil, derleme yapılan kişinin dil özellikleri ve söz konusu ile ilgili metinlerinin miktarı da etkili olmuştur.

Bölge ağızlarından tespit edilen ikilemeler kurulları bakımından sınıflandırıldığında elde edilen sayısal veriler şu şekildedir:

ikilemenin Kuruluş şekli	Sayısı	Yüzdesi %
Aynı Sözcüğün Tekrarı ile Yapılan ikilemeler	182	31,33
E Anlamlı Sözcüklerin Tekrarı ile Yapılan ikilemeler	9	1,55
Zıt Anlamlı Sözcüklerin Tekrarı ile Yapılan ikilemeler	16	2,75
Yakın Anlamlı Sözcüklerin Tekrarı ile Yapılan ikilemeler	35	6,02
Yansıma Sözcüklerle Yapılan ikilemeler	37	6,37
Biri Anlamlı Diğeri Anlamsız iki Sözcüğün Tekrarı ile Yapılan ikilemeler	37	6,37
Her ikisi de Anlamsız iki Sözcüğün Tekrarı ile Yapılanlar	64	11,02
Sözcüklerin Olumlu ve Olumsuzluklarının Birlikte Kullanılması ile Yapılan ikilemeler	1	0,17
Sayılarla Kurulan ikilemeler	16	2,75
Ses Değişimine Uyularak Veya Ses Eklmesi Yapılarak Kurulan ikilemeler	85	14,63
Kelimelere Çeşitli Ekler Getirilerek Kurulan ikilemeler	93	16,01
Bir Kurala Bağlı Olmaksızın Kurulan ikilemeler	6	1,03
TOPLAM	581	%100

Do u Anadolu Bölgesi a ızlarında kullanılan ikilemeler kurulu ları bakımından de erlendirildi inde aynı sözcü ün tekrarı ile kurulan ikilemeler sayısal anlamda öne çıkmaktadır. Toplam 581 ikilemenin 182'si aynı kelimenin tekrarı ile kurulmu tur. Bu sayı tüm ikilemelerin %31,33'ünü olu turmaktadır. İkinci sırada ise 93 adet ikileme örne i ile kelimelere çe itli ekler getirilerek kurulan ikilemeler gelmektedir. Bu yapıdaki ikilemelerin tüm ikilemeler içerisindeki oranı %16,01'dir. Sayısal olarak birinci ile ikinci olan grup ikileme yapısı arasında dikkat çekici bir fark bulunmaktadır. En fazla kullanılan üçüncü ikileme yapısı ise 85 adet ile ses de i imine u rayarak veya ses ilavesi yapılarak kurulan ikilemelerdir. Bu yapıdaki ikilemelerin oranı ise %14,63'tür. Sayısal anlamda en az örnek tespit edilen ikileme yapıları ise 1 adet örnek ile sözcüklerin olumlu ve olumsuz ekillerinin birlikte kullanılması ile yapılan ikilemeler ile 6 adet örnek ile bir kurala ba lı olmaksızın kurulan ikilemelerdir.

Bölge a zında tespit etti imiz ikilemeler, cümle içerisindeki görevleri bakımından de erlendirilirken ikilemenin tespit etti imiz kaynaktaki ba lamı dikkate alınmı tur. Buna göre bölge a zından tespit etti imiz ikilemelerin görevleri ve oranları u eilde tespit edilmi tir: (Bu tasnifte Derleme Sözlü ü'nden alınan ikilemelere cümle içerisinde kullanımları olmadı ndan yer verilmemi tir.)

Görevi	Sayısı	Yüzdesi %
sim	157	30,19
Sıfat	54	10,38
Zarf	259	49,81
Zamir	13	2,50
Fiil	34	6,54
Ünlem	3	0,58

Do u Anadolu Bölgesi a ızlarında kullanılan ikilemeler buldukları cümle içerisindeki görevleri bakımından de erlendirildi inde zarf görevinde kullanılan ikilemeler 259 adet ile sayısal olarak baskın durumdadır. Bu görevdeki ikilemelerin toplam ikilemeler içerisindeki oranı %49,81'dir. Bölge a zında tespit etti imiz ikilemelerin yarısından fazlası zarf görevinde kullanılmaktadır. Kullanıldıkları görev bakımından ikinci sırada 157 adet ile isim gelmektedir. sim görevinde kullanılan ikilemelerin toplam içerisindeki oranı %30,19'dur. Zarf ve isim görevinde kullanılan ikilemelerin sayısı 416'dır. Bu oran tüm ikilemelerin sayısının yaklaşık %80'ini olu turmaktadır. sim türünü kullanım miktarı bakımından sırasıyla sıfat, fiil ve zamir takip etmektedir. ikilemeler kullanıldıkları görev bakımından en az ünlem görevinde kullanılmı tur. Ünlem türünde kullanılan ikilemelerin tüm ikilemeler içindeki oranı %0,58'dir.

Do u Anadolu Bölgesi a ızlarında toplam 581 adet ikileme tespit edilmi tir. Sınırlı sayıda kaynaktan tarayarak ula tı ımız bu söz varlıkları, bölge a zında oldukça yaygın bir

ekilde kullanılmaktadır. Tespit etti imiz ikilemelerden bazılarının bugün standart Türkçede bulunmayıp sadece bölge a zında kullanılıyor olması a ız ara tırmalarının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Çeviriyazı aretleri

: Uzun a sesi

: Uzun e sesi

: e-i arası ünlü

: Art damak g ünsüzü

: Hırıltılı h ünsüzü

: Art damak k ünsüzü

: Patlamalı, yarı tonlu, di eti-di ünsüzü

: Uzun u sesi

: Uzun ü sesi

A ız Bölgesinde Yer Alan llerin Kısaltmaları

Btl.: Bitlis

Elz.: Elazı

Erzn.: Erzincan

Erz.: Erzurum

I d.: I dır

Krs.: Kars

Mlt.: Malatya

Tun.: Tunceli

KAYNAKÇA VE KAYNAK KISALTMALARI

A AKAY, Mehmet Ali, “Türkçede Kelime Ko maları”, **TDAY-Belleten**, 1954, s. 97-104

ALKAYA Ercan, “Orta ve Do u Karadeniz A ızlarında Görülen kilemeler Üzerine Bir De erlendirme”, **Turkish Studies**, Volume 3 Issue 3 (2008), s. 37-76

BALCI brahim (1996), **Kars Yerli A zında Cümle Ve Cümle Yapıları**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum. (Krs. Yrl. A z. Cml. Ve Cml. Yap.)

BULUT, Serdar, “Türkiye Türkçesi A ızları Üzerine Çalı ma Yapılmayan l ve lçeler”, **Turkish Studies**, Volume 8 Issue 1 (2013), s. 1129-1149

BURAN Ahmet, **Keban, Baskil ve A ın Yöresi A ızları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997. (Keb. Bas. Ve A n. Yör. A z.)

- BURAN Ahmet ve LHAN Nadir, **Elazı Yöresi Söz Varlı ı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008
- CAFERO LU Ahmet, **Do u llerimiz A ızlarından Toplamalar**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995. (Do . l. A z. Der.)
- CAFERO LU Ahmet, **Güney Do u llerimiz A ızlarından Toplamalar**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995. (Gd u. l. A z. Der.)
- CAFERO LU Ahmet, **Anadolu A ızlarından Toplamalar**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994. (And. l. A z. Der.)
- Derleme Sözlü ü I**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Derleme Sözlü ü II**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Derleme Sözlü ü III**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Derleme Sözlü ü IV**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Derleme Sözlü ü V**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Derleme Sözlü ü VI**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- ERDEM Mehmet Dursun, “Harezmi Türkçesinde kilemeler ve Yinelemeler Üzerine”, **Bilig**, S. 33 (2005), s. 189-225
- GÜLENSOY Tuncer ve BURAN Ahmet, **Elazı Yöresi A ızlarından Derlemeler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994. (Elz. Yör. A z. Der.)
- GÜLENSOY Tuncer ve ALKAYA Ercan, **Türkiye Türkçesi A ızları Bibliyografyası**, Akça Yayınları, Ankara 2011.
- GÜLSEREN Cemil, **Malatya li A ızları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000. (Mlt. li A z.)
- HAT BO LU Vecihe, **Türk Dilinde kileme**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.
- KARAHAN Leyla, **Anadolu A ızlarının Sınıflandırılması**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- KORKMAZ Zeynep, **Grammer Terimleri Sözlü ü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2010.
- ÖZMEN eyda (2007). **Mu -Merkez A zı**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazı . (Mu Mrk. A z.)
- SA IR Mukim, **Erzincan ve Yöresi A ızları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995. (Erzn. Yör. Ve A z.)
- ÖZ AH N Murat, **Tatar ve Ba kurt Yazı Dillerinde kilemeler**, Kesit Yayınları, stanbul 2017.

TELL Burak, “Güneydo u Anadolu Bölgesi A ızlarında Geçen kilemeler Üzerine Bir De erlendirme”, **Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi**, 3/6 (2017), s. 133-149

TOSUN brahim (1996). Çemi gezek, Pertek ve Hozat Yöresi A ızları, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazı . (Çm . Prt. Ve Hzt. Yör. A z.)

TUNA Osman Nedim, “Türkçenin Sayıca E Heceli kilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabî Bir Ünsüz Dizisi”, **TDAY-Belleten** 1982-1983, 1986, s. 163-228

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

YAVUZ Serdar ve TELL Burak, “ ç Anadolu Bölgesi A ızlarında Geçen kilemeler Üzerine Bir De erlendirme”, **U ak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 6/3, 2013, s. 377-403